

Svoboda in odgovornost v slovenski šoli

Č casnik.si/index.php/2016/11/25/svoboda-in-odgovornost-v-slovenski-soli/

Danilo Kozoderc

Svoboda in odgovornost sta pomemben element na veliko področjih človeškega delovanja. Šolstvo ni izjema. Morda sta ravno svoboda in odgovornost področji, kjer ima šolstvo na Slovenskem največji razvojni potencial. Ne bom se usmerjal na razmislek o vzgoji otrok za svobodo in odgovornost. Tega se bom le posredno dotaknil: Razmislek bo usmerjen na svobodo in odgovornost šole in učitelja.

Damijan Marin, Slovenec, ki uči na Finskem, je [dejal](#): “Jaz se imam tu res super, uživam svobodo, ki jo imam kot učitelj. Seveda pa s svobodo pride tudi odgovornost.” Ni veliko slovenskih učiteljev, ki bi to lahko rekli tako suvereno. A ta citat je dober napovednik ali morda celo povzetek tega prispevka.

Svoboda, dostojanstvo in moč

Zakaj potrebujejo šole in učitelji svobodo? Le svoboda omogoča dostojanstvo. Pri iskanju te povezave nam pomaga renesančni filozof Giovanni Pico dela Mirandola (1997) Pri svojem razmišljanju o stvarjenju človek izpostavi tako človekovo dostojanstvo kot tudi svobodo in z obojim povezano osebno rast ter odgovornost. Pri tem navaja spis Duša sveta, ki ga pripisujejo pitagorejcu Timaju: “Narava drugih bitij je določena in zamejena z zakoni, ki sem jih bil predpisal. Ti pa si jo boš določil sam po svoji svobodni presoji, katere oblast sem ti zaupal; nobena omejitev te ne bo utesnjevala in ovirala pri tem. V središče sveta sem te postavil, da bi se od tod lahko bolje razgledal po vsem, kar je na svetu. Nisem te ustvaril ne kot nebeško ne kot zemeljsko bitje, ne kot smrtnika ne kot nesmrtnika, zato, da bi si ti sam – častit in svoboden kipar svojega lastnega bitja – izklesal svojo podobo tako, kakor bo tebi najbolj všeč. Lahko se boš izrodil in postal nižje, brezumno bitje; lahko se boš po svoji volji prerodil in postal nekaj višjega, božanskega.” Odlomek kaže izjemno svobodo, ki jo ima človek in ta svoboda je predpogoj za njegovo dostojanstvo. Ko je nekdo potisnjen v nekaj, ujet v okove, ne more imeti dostojanstva. Po drugi strani pa prav svoboda omogoča rast in razvoj človeka. V tej svobodi lahko človek izklesuje svojo podobo. In tukaj je vključena odgovornost. Ta podoba je lahko, kot pravi odlomek, brezumno bitje ali božansko bitje. In to seveda drži tako za učitelja kot tudi za učenca.

Po eni strani bo učitelj, ki bo imel dovolj svobode, da bo izbral vsebine in izbral načine, kako bo to vsebine predstavil, ohranjal dostojanstvo in pridobival moč in motivacijo za svoje delo. Sam se spomnim svojega skavtskega voditeljstva, ko sem lahko precej svobodno izbral teme in še bolj svobodno izbral načine izvedbe. To je bil izziv, ki me je poganjal. Ko danes opazujem način učiteljskega dela, ki ga zelo pogosto diktirajo birokratski predpisi – tudi nesmisli – na eni strani in delovni zvezki na drugi stran, lahko začutim prisilo, ki omejuje.

Svoboda vsebine in izvedbe

V neki šoli so v prvem razredu povedali, da so v prvem razredu postavili koticke. Na nek način so izkoristili svojo svobodo in izbrali način dela, ki ni redna praksa. Ta primer pove, da seveda obstaja določena svoboda učitelja. Verjetno potrebuje učitelj za to, da si vzame takšno svobodo, določeno mero poguma ali pa podporo šole. Ta konkretna priložnost daje svobodo tudi otrokom. Verjetno lahko ti otroci zbirajo, v katerem koticu bodo delali. Saj morda morajo v enem dnevu obdelati vse koticke, a že možnost izbire, v kakšnem zaporedju lahko nekaj opravijo in koliko časa bodo posamezni dejavnosti namenili. Ta svoboda seveda ohranja dostojanstvo učencev in obenem omogoča delo, s takšno hitrostjo, kot jo učenec potrebuje. To pa pomeni, da se učenec lahko uči z njemu primerno hitrostjo. Pisal sem že o svojem opazovanju v Montessori osnovni šoli, kjer je ta svoboda učencev močno izražena in ravno ta svoboda omogoča motivacijo učencev in preprečuje nemir, ki je posledica dolgotrajnega mirnega sedenja. Svoboda lahko močno vpliva na učno uspešnost in odpravlja veliko disciplinskih težav.

Delovni zvezki med svobodo in odgovornostjo

Veliki sovražnik svobode učiteljev in učencev so lahko delovni zvezki. Hočeš nočeš imajo danes delovni zvezki marsikje vlogo učnega načrta. Učitelji učijo to, kar je v delovnem zvezku. Otroci se učijo to, kar je v delovnem zvezku. Starši želijo, da je ves delovni zvezek izpolnjen. Svobode ni več. Nekateri učenci uživajo v svobodi, da naloge v delovnem zvezku rešujejo naprej. Ta svoboda ni dovoljena povsod. Ta svoboda namreč lahko pomeni, da se bodo ti učenci dolgočasili, ko bodo drugi učenci v rednem procesu te naloge reševali.

Delovni zvezki seveda niso obvezni. Učitelj nima samo svobode, da izbere med različnimi delovnimi zvezki, ampak tudi, da delovnih zvezkov ne izbere. S to svobodo je povezana odgovornost. Pripraviti mora drugačen način dela, drugačno okolje, druge materiale ...

Starši imajo svobodo, da potrdijo cene delovnih zvezkov. A imajo svobodo, da razmišljajo o smiselnosti delovnih zvezkov? Kdo vse ima to svobodo? Sistem jo zagotovo ima.

Sistem in svoboda

Velik del svobode šolam in učiteljem pa seveda mora dati sistem vzgoje in izobraževanja. Na začetku tega sistema je zakonodaja in na koncu je ministrstvo pristojno za šolstvo. Sistem težko daje svobodo. Tudi če sistem ni ravno revolucija ima težave s podeljevanjem svobode. Berdjajev je to lepo ubesedil: "Nobena revolucija nima nikoli rada svobode, poslanstvo revolucij je drugje."

Seveda pa tudi birokracija ne mara svobode. Birokracija pomeni red, svoboda nosi semena kaosa. Svobode se ne da nadzorovati – vsaj ne birokratsko. Prej omenjeni Marin pravi za finski sistem: »Vloga učitelja je na Finskem precej drugačna kot v Sloveniji; tu nam ni treba nenehno poročati o tem, kaj smo počeli, prav tako ne pišemo priprav na uro, šolski sistem nam enostavno zaupa. Otrok mora določene veščine predelati do 9. razreda, kako, pa je naša odločitev.» Očitno je tudi sistem lahko drugačen. Če so v ospredju sistema cilji in odgovornost, da te cilje dosežemo, lahko in mora sistem puščati svobodo. S puščanjem svobode sistem prispeva k dostojanstvu in posledično tudi k ugledu učitelja. Učitelj z dostojanstvom je tudi učitelj z ugledom

Na neki šoli mi ravnateljica pove, da imajo 162 učencev. 160 učencev je motiviranih, delovnih in prijaznih. Dva učenca pa pritegujeta moči vseh zaposlenih. Popolnoma sta nevodljiva, napadata sošolce, počneta vse stvari po svoje. V razredih, kjer sta je normalno delo zelo oteženo. Kakšno pedagoško moč ima šola, da reši ta izziv. Kakšno svobodo ima ta šola, da poišče svojo edinstveno pot, da se sooči s tem izzivom.

Svoboda v različnosti

Zakaj pravzaprav si pravzaprav morajo biti vse javne šole podobne? A si morajo biti? Ni potrebe. Kljub sistemu še vedno obstaja svoboda. A se vodstva šol zavedajo te svobode? Se tega zavedajo ravnatelji? Kaj pa sveti šol? Pri tem je večkrat težava odgovornost. Svoboda vedno zahteva odgovornost. Odgovornost pogosto pomeni več dela.

A si morajo biti vsi učitelji podobni. Ne smejo si biti. Vsi slabi učitelji so si namreč podobni. To je tako lepo povzela neka učenka, ki jo navaja Palmer (2001): "Ena od učenk mi je rekla, da ne more opisati svojih dobrih učiteljev, ker se tako zelo razlikujejo med seboj. Toda lahko opiše slabe učitelje, ker so bili vsi enaki: 'Njihove besede so plavale nekje pred njihovimi obrazi kot oblački v stripu.'"

A ni le odgovornost pogoj za svobodo. Tudi svoboda je pogoj za odgovornost

Berdjajev (1998) pravi, da svobodni prevzemajo nase odgovornost. Sužnji ne morejo pripravljati novega kraljestva, ker upor sužnjev vedno rodi nove oblike sužnosti. K oblikovanju novega kraljestva so poklicani le svobodni. Vzgoja za svobodo pomeni torej oblikovanje ljudi, ki bodo lahko spreminjali, ki bodo lahko ustvarjali nova kraljestva. Kraljestvo pa seveda lahko tukaj pomeni, državo, podjetje, ustanovo ali katerokoli drugo človeško združbo. Svobodne učence lahko vzgajajo le svobodni učitelji.

Viri:

Berdjajev, N. (1998). O človekovi zaslužjenosti in svobodi. Celje: Mohorjeva družba.

Palmer, P., J. (2001). Poučevati s srcem. Ljubljana: Educy.

Pico della Mirandola, G. (1997). O človekovem dostojanstvu. Ljubljana: Družina.

[Doniraj!](#)

© Avtorske pravice 2016 — [Časnik](#). Vse pravice pridržane.

[Prijava za urednike](#)